

Jaan Laas haridusprognostikast: "Eesti riik sõidab justkui tulemeta autos. Kui kaua veel? Niisugune hoolimatu uljus peaks olema rahvusvaheliste arengu- ja liikluseeskirjadega lausa keelatud."

Prognostika ja Eesti arenguprobleemid

J a a n L a a s

Majandusteadlane

Hariduse, kõrghariduse ja teadusarenduse prognostiline läbitöötamine on rahvuslike arenguplaanide põhiline eeldus ja alus. Prognostika pole mitte käsumajanduse ja sotsialismi sünnitatud punateadus, nagu meil millegipärast arvatakse, vaid vabade rahvaste/riikide majandus- ja kultuurielu arengu uurimiseks ning suunamiseks väljatöötatud tõhus intellektuaalne instrument.

Möödunud sajandi teisel poolel õpiti plahvatuslikult lühikese ajaga argumenteeritult arutlema ja otsustama tuleviku üle. Kõrvuti oleviku ja minevikuga hakati kindlapiirilisemalt uurima tulevikumaailma oletatavat olemust, muutuvaid ja muutmist vajavaid olusid ning võimalike arengutrende. Tuleviku uurimise filosoofiliste aluste, põhiprintsiipide, metodoloogia, matemaatilise aparatuuri ja detailse terminoloogia väljatöötamine arenes kolme aastakümne jooksul väga kiiresti ning pakkus ühiskondlik-poliitilises plaanis laialdast huvi. Teadlaste ja poliitikute ülemaailmses koostöös loodi alus uuele teadusvaldkonnale ja uuele tulevikulisele maailmanägemisele, palju tehti ära ka selle valdkonna institutsionaalsel vormistamisel.

Eriti oluline on prognostiline ettevalmistus otsustuste tegemise ja probleemide lahendamise rahvuslik-riiklikul ta-

sandil. Kui rahval ja riigil puuduvad olulistest küsimustest probleemi- ja järeلمي-prognoosid, konkureerivad ja hästi läbitöötatud arengustenaariumid ning laiemarengu üldprognoosid, sõidab see rahvas ja riik justkui tulemeta autos oma ohtlikku ja kulukat sõitu. Selline hoolimatu uljus peaks edaspidi olema rahvusvaheliste arengu- ja liikumiseeskirjadega lausa keelatud.

Pilk minevikku

Millal sai alguse teaduslik prognoosimine? Kas prognostika oli või on "punane" teadus? Varajasteks futuroloogideks, s.o prognostika omamoodi eelkäijateks on kombeks pidada 19. sajandi teise poole kirjandusžanri "mõtisklusi tulevikust" esindajaid. Tuntum neist on H. Wells ("Ettenägemine mehaanika ja teaduse progressi mõjudest inimese elule ja mõtlemisele", 1901), tema an-

dekad utoopiad said maailmakirjanduse pärliteks, olles ühtaegu ka hiilgavad eelprognostilised kirjatööd.

Selgepiirilisel kuulub žanri ka K. Tsiolkovski raamat "Maa ja inimkonna tulevik", 1928, ning J. Tomsoni "Ettenähtav tulevik", 1955. Paljud teisedki artiklid ja raamatud kuulutasid ette prognostika peatset selgepiirilist kujunemist ning edasist hoogsat arengut. Ent kulus siiski veel palju aega, enne kui tulevikuprobleemidest vabalt ja fantaasiarikkalt kirjutamine kasvas üle teaduslikuks uuringuks.

Ka 1960. aastatel tekkinud nn teaduslik-tehnoloogilisel prognoosimisel, s.o teadusliku prognoosimise eeletapil, olid omad eelkäijad ja oma eellugu. Inglise teadusloolane ja publitsist John Bernal avaldas 1940. aastate keskel sensatsioonilise artikli, kus ennustas teadus- ja tehnikarevolutsiooni vallandumist ning

sellega seonduvat ülemaailmset arengut. Teine tuntud teadlane ja ühiskonnategelane, kes andis palju teadusliku prognostika eelduste rajamiseks, oli Norbert Wiener, teda peetakse ka küberneetika isaks ning kompuutristumise ennustajaks. Prognoosimise eellooga tihedalt seotud kolmas tuntud ühiskonnategelane, ajakirjanik, publitsist ja teadlane on Robert Jung ("Tulevik on juba alanud", 1952, ning ülevaade USA aatomiurijate saatusest ja aatomiprojekti käigust "Heledam kui tuhat päikest", 1956).

Suure sammu teadusliku prognostika rajamisteel tegi uurimisgrupp USA RAND Corporation. Korporatsiooni teadlased pidid 1950. aastatel esitama prognoosid USA ja maailma seisundi kohta pärast programmi "Apollo" elluviimist ning inimeste lennutamist Kuule. Kompleksprobleemi uurijad töötasid oma programmi raames välja ka prognoosimise üldmetoodika ning selle üksikasjaliku tehnoloogia, st kogu asjakohase teostusliku aparadi. Lühikese ajaga arendati välja ekspertide küsitluse keerukas tehnoloogia ning korduvküsitluste režiim, mis võimaldas tulemusi suuresti objektiivsemaks muuta. See meetod sai edaspidi üldtuntuks Delfi tehnika nime all. Võeti kasutusele ka prognostiliste stsenaariumide koostamise ning nende kõrvutamise ja analüüsi praktika.

Andekas ajakirjanik ja sotsioloog Alvin Toffler avaldas 1970. aastal raamatu "Tuleviku šokk", mis vapustas maailma; 1980. aastal ilmus menukas "Kolmas laine".

Rooma klubist

Aastal 1972 avaldasid noored futuroloogid, abielupaar Denis ja Donnell Meadows, ulatusliku uurimuse "Kasvu piirid". See oli sensatsiooniline vaade tollase maailma arengule ja võimaluste tulevikus, vajadusele kardinaalselt muuta tavasid. Teksti illustreerisid graafilised materjalid ja elektronarvutitel tehtud arvutused, tulemused olid uudsed ning ootamatud. See oli ettekanne Rooma klubile, mille kokkuvõtlik järeldus kõlas: kui ressurside kasutamine jätkub samas tempos nagu 1950. ja 1960. aastatel ning saastatus kasvab samaviisi, elab inimkond vaevalt üle 21. sajandi. Ettekandele järgnesid teised, kuid sellist furoori need maailmas enam ei saavutanud.

Rooma klubi esimeste aruannete alusel kujunenud rahvusvahelise globalistika raames hakati käsitlema globaalseid arengu- ja kliimaprobleeme. 20. sajandi viimaste kümnendite valdav suund prognostikakirjanduses oli globaalse kriisi analüüs ja alternatiivide otsimine.

Eestikeelseid prognoosimiskäsitlusi on väga vähe. 1970. aastate lõpus ja 1980. aastatel koostati mõned käsikirjalised teadustöö aruanded. 1977. aastal ilmus R. Renteri ja A.-H. Schipai "Sotsiaal- ja majandusprognostika. Põhijooni metodoloogias ja meetodikast" (Tallinn, 1977; 248 lk). See oli esimene eestikeelne erialane käsitlus prognoosimise metodoloogia põhijoontest. Arvestades ilmumise aega, arendas ja kinnistas raamat eestikeelset terminoloogiat.

Teadusliku prognostika arenduses domineerivad USA ja Euroopa riikide uurijad ja autorid, teiste maade teadlased on jäänud tagaplaanile. Ka teadusliku prognostika praktilises rakendamises on aastakümneid esirinnas olnud USA ja Euroopa riigid ning nende suurkorporatsioonid.

Nõukogude Liidu planeerimisteoreetikud ja ideoloogia kütkeis ühiskonnateadlased selles intellektuaalses ühiskonnas silma ei paistnud. Seega ei ole prognostika sugugi olnud, nagu meil millegipärast tihti arvatakse ja seepärast seda ka vältida püütakse, käsumajanduse ja sotsialismi sünnitatud "punateadus". Prognostika oli ja on vabade rahvaste ning riikide vaba majandus- ja kultuurielu arengu uurimiseks ja suunamiseks väljatöötatud tõhus intellektuaalne instrument.

Ainult kaks aega

Prognoosimine ja prognoos kasvab välja mineviku praktikast ja püüab teraselt vaadata tulevikku. Prognostika tegeleb kahe aja, mineviku ja tulevikuga. Argikäsitlused ja argiarusaamad ei taha seda hästi tunnustada. Hea on ju rääkida ja loota laiapiirilisele olevikule, mis pole veel minevik ega ka mitte tulevik. Kuid prognoosijad teavad, et on ainult tulevik, mis läheb pidevalt üle minevikuks; või teistpidi, on vaid reaalne minevik ja võimalik tulevik. Rangelt võttes on prognostika arenedes jõutud selleni, et eksisteerib ainult kaks aega: minevik, mida on võimalik teada ja uurida, kuid ei ole võimalik enam muuta, ning tulevik,

mis igal hetkel kasvab/sünnib ümber minevikuks. See on meie tulevik, mida on ettevatsetult teatud määral võimalik mõjutada ja ette valmistada, kuid mida ei ole võimalik "teada ja tunda" veel niiviisi ja nii täpselt, nagu on võimalik teada ja tunda minevikku. Arvatakse, et seetõttu tegelevad kõik teadused kas mineviku (näiteks ajalooteadused, kultuuri- ja kunstiuuringud) või tulevikuga, mis voolab peatumatult minevikku.

Loomulikult on selles peatamatus ajavoolus ka kaugemaid horisonte, mis seisavad veel suhteliselt eemal minevikust saamisest, eemal sellest teravast "ajalävest" (mineviku ja tuleviku vahelist läve saab ilmselt "teritada" lausa absurdini inimlike ajamõõtmete suhtes), eemal minevikku ja tulevikku lahtuvast laiapirilisest nn olevikust. Selle kaugema tulevikuga ei tegele ükski kitsas teadusharu üksikult, see on jõukohane vaid paljudele üksikteadustele üheskoos, multidistsiplinaarsele ja komplekssele käsitlusele.

Mõistetest ja määratlustest

Nüüdisaegse teadusliku prognostika mõisteline aparaat on ulatuslik ja spetsiifiline. Esile võib tuua ümmarguselt sadakond määratlust ja terminit. Need kõik on levinud ja omavad täpseid vasteid inglise, saksa, prantsuse, vene ja kindlasti ka paljudes teistes keeltes. Prognostika terminid ja määratlused jaotatakse harilikult kolme ossa: üldmõisted, prognoosimise objekti ja prognoosimise aparadi kohta käivad määratlused ning mõisted. Eesti keeles on nendele adekvaatseid ning üldtunnustatud vasteid vaid osaliselt.

Prognostika on teaduslik distsipliin prognooside koostamise seaduspärasustest, nõuetest ja põhiprintsiipidest. Prognostika abil püütakse luua pilt tuleviku ühiskonnaelu seisunditest ja arengusuundadest ning valitsevatest ohtudest ja võimalustest tulevikus. Prognostika tähtsamad meetodid on ekstrapoleerimine, modelleerimine, stsenaariumi- ja ekspertisimeetod. Laialdaselt kasutatakse statistika andmeid, matemaatilist statistikat ja muid matemaatika meetodeid.

Prognoos on teaduslikult põhjendatud arutlus prognoosiobjekti võimalikest olekutest tulevikus, objekti soovitava seisundi saavutamise alternatiivsetest

teedest ja tähtaegadest. Prognoosimise objektiks on kõikvõimalikud protsessid, nähtused ja sündmused, mis on olulised praktikale ja tunnetusele.

Probleemiprognosid on saanud oluliseks ühiskondlik-poliitilise arengu stabiilsuse tagamise ja ladusa korraldamise tõhusa instrumendina. Need aitavad leida ja ette näha sõlmküsimumisi, mis osutuvad majanduse, hariduse, teaduse, sõjanduse, tervishoiu jne arengus aktuaalseteks ning lahendamist vajavateks. Neile prognoosidele tuginedes saab leida õige aja paljude kitsaskohtade ja arenguvastuolude tuvastamiseks, fikseerimiseks ning lahenduste kavandamiseks ja ettevalmistamiseks.

Järelmiprognos on teaduslik ennustus tulemuste ja järelmite kohta, mida võib anda ja kaasa tuua üks või teine rakendatud majanduspoliitiline, hariduspoliitiline, välispoliitiline, demograafiline jne abinõu. Need on eriti vajalikud majandus- ja hariduspoliitika planeerimisel ning nende teostamise kontrollimisel, aga ka nende poliitivate rakendamise tulemuslikkuse hindamisel.

Prognoosiline stsenaarium on laialt levinud prognooside koostamise meetod, mille abil näidatakse, milliste loogiliste järjestikuliste sündmuste ja abinõude abil jõutakse olemasolevast seisukorrast, olekust või olukorrast uuritava objekti teatud tulevikulise olukorrani. Kirjeldamine ja kavandamine toimub tavaliselt väga täpselt fikseeritud aja koordinaatide raames. See on eriti oluline sotsiaal-majanduslike, näiteks ka hariduskorralduslike stsenaariumide koostamisel. Stsenaariumi eesmärk on tavaliselt prognoosijobjekti arengu peamise eesmärgi määratlemine, fooni peamiste faktorite ning samuti kriteeriumide väljaselgitamine "eesmärkide puu" tähtsamate lülide hindamiseks.

Stsenaariumi puhul kasutatakse varem ettevalmistatud kitsamate valdkondade või alade kohta koostatud prognoose ja muid materjale, mis käivad prognoositava objekti üksikosade kohta, aga tihti ka laiemaid üldhinnanguid. Mahukamad prognoosilised stsenaariumid sisaldavad kõiki olulisi tasandeid, st poliitilisi seisukohti ja poliitivate valikuid, teaduslikke seisukohti ja teaduslahendusi, rakendusteaduslikke töötusi, majanduslikke käsitlusi jne.

Kõik prognoosid ja prognoosilised stse-

naariumid koostatakse tavaliselt mitmes variandis. Praktikaks on levinuim kolmevariandiline lähenemine: madal, keskmine ja kõrge (näiteks kasvutempode alusel); soodne, neutraalne, kahjulik (kvalitatiivsete näitajate alusel).

Ajalise ulatuse alusel liigitatuna võib prognoos olla operatiivne (uuritava objekti juures ei toimu olulisi muutusi, ajaline sügavus harilikult kuni üks kuu), lühiajaline (ajaline ulatus üks kuu kuni aasta), keskmine (1–5 aastat), pikaajaline (5–15 aastat), ülipikaajaline (ajaline ulatus üle 15 aasta).

Mis puutub tuleviku-uurimise viisidesse, siis on seda tehtud valdavalt ühiskonna arengut mõjutavate probleemide väljaselgitamise (otsingulised ja ekstrapoleerivad uuringud) ning nende lahendamiseks optimaalsete teede leidmise ja kavandamise raames (normatiivne prognoosimine jne). Sisuliselt on prognoosimise puhul tegemist otsuste eelneva läbikaalumise ja ettevalmistamisega, mis tõstab kõikidel tasanditel otsustuste kvaliteeti oluliselt.

Uurimis- ja prognoosijobjekti iseloomu ning ainevalla alusel on levinud prognooside liigitamine kolme suurde alarühma: loodusprotsesside prognoosid, teaduslik-tehnilised prognoosid ja ühiskonnateaduslikud, sotsiaalsed prognoosid. Viimaste hulgas eristatakse: sotsiaal-meditsiinilised (tervishoid ja sport), sotsiaalgeograafilised (uute alade hõlvamine, ookeanide kasutamine jne), sotsiaalkosmilised, sotsiaalökoloogilised, majanduslikud, psühholoogilised, demograafilised, arhitektuurilis-linnaehituslikud, hariduslikud, kultuurilis-esteetilised, riigioiguslikud, sisepoliitilised, sõjandusalased (tehnilised, sõjalis-majanduslikud, sõjalis-taktikalised, sõjalis-organisatoorsed jne).

Praegusaja maailmas on väljakujunenud terminite, uurimisaparaadi ja spetsiifika prognoosimise valdkondi rohkust. Nendest tähtsamate loetelu ulatub kolmekümneni. Eesti jaoks võib oluliseks, aga samas unustatuks pidada vähemalt paarikümnet valdkonda. Asjatundlikud ja õigeaegsed prognoosid nendes valdkondades toimivate pikaajaliste protsesside ja tulevikuarengu kohta oleksid viimase viieteistkümne aasta jooksul võinud anda eesti rahvale ja riigile suure majandussäästu, perspektiivse tulukasvu ning kultuuriaren-

dusliku eelise. Kuid paraku on Eesti riigi majandus-, haridus- ja sotsiaalpoliitika kavandajad ja nende poliitivate elluviijad jätnud peaaegu kõik nüüdisaegse prognoostikaarsenali tõhusad intellektuaalsed vahendid kasutamata. Kahjud, mis see läbi on Eesti majandusarendusele, haridus-, kõrgharidus- ja teaduskorraldusele ning üldisele sotsiaalarengule tekitatud, on kahtlemata suured, kuigi rahas raskesti hinnatavad. Igal juhul on need suurusjärgude võrra priskemad, kui oleksid olnud nende valdkondade õigeaegse, hästi suunatud prognoosilise läbitöötamise mõistlikud kulud.

Haridusprognostikast

Hariduslik-pedagoogiline prognoosimine eeldab laiahaardelisi fooni- ja seoseuuringuid. Üksikud normatiivsed ja punktprognoosid või ka katkendlikud stsenaariumijupid ei too vajalikku tulemust.

Haridus, kõrgharidus ja teadussfäär on need omavahel tihedalt põimunud valdkonnad, kus ulatusliku ja mitmekülgse prognoosimise vajadus on üha ilmsemaks saanud ja aja jooksul kasvab veelgi. Haridusarengu ja pedagoogika prognoosimisel käsitletakse ja prognoositakse paljude allvaldkondade tulevase, tõenäoselt kujunevaid seisundeid ja arengut. Tähtsad harud on selles valdkonnas koolide, kõrgkoolide ja kutseõppeasutuste areng ning nende süsteemide evolutsioon. Prognoosimise oluline probleematika on ka hariduselu korraldus ja õppeprogrammide sisu ning maht. Tähtsal kohal on omaette koostatavad probleemiprognosid ning mitmesuguste konkureerivate lahendite kohta koostatavad järelmiprognosid.

Traditsiooniliste arusaamade järgi on hariduslik-pedagoogilise prognoosimise objektid järgmised haridussfääri peamised allsüsteemid:

- perekond ja selle pedagoogilised funktsioonid,
- üldhariduskoolid,
- kutsekoolid,
- keskkoolid ja gümnaasiumid,
- kõrgharidus,
- täiskasvanute ümberõpe ja kvalifikatsiooni tõstmine,
- teadlaskaadri ettevalmistamine (magistri- ja doktoriõpe).

Hariduslik-pedagoogilise prognoosimisele on viimase 15 aasta jooksul pööratud paljudes riikides suurt tähelepanu.

Märkimisväärseid tulemusi on saavutanud Venemaa teadlased, seal on ilmunud rohkesti üldistavaid töid. Omamoodi kokkuvõtteks tehtud töödest on B. Geršunski mahukas monograafia "Haridus- ja pedagoogikaprognoosika. Teooria, metodoloogia, praktika", Moskva, 2003. Töö annab hea ülevaate haridussfääri prognoosimise nüüdisaja vajadustest ja võimalustest. 16 peatükki räägivad haridusprognoosika kõikidest tähtsamatest tahkudest. Vaatluse alla on võetud järgmised mahukad küsimused: prognoostilised meetodid pedagoogikas, didaktiline prognoosika, haridusliku-pedagoogilise prognoosika kujunemine. Töö teises osas, mis on pühendatud haridusliku-pedagoogilise prognoosika rakenduse aspektidele, käsitletakse paljusid praktilise hariduseluga seonduvaid probleeme. Selle osa peatükid on pühendatud järgmistele küsimustele: õpetuse sisu prognoosimine, standardiseerimine haridussfääris, arvutistamise probleemid ja perspektiivid haridussfääris, pidevõppe süsteemi arengu perspektiivid hariduses jne.

Raamatu lõpuosas on toodud aktuaalsete hariduselu dilemmade käsitusi, näiteks käsitletakse Venemaa ja USA mentaliteete kolmanda aastatuhande alguses, vaetakse tolerantsust kui möödapääsmatut tingimust tsivilisatsiooni ellujäämisel ja progressiivses arengus, kõneldakse kodanikuühiskonna kujunemise ja arengu probleemidest Venemaal. Raamat on Venemaa hariduskorralduse uuendamisaotluste ja kujuneva arengukontseptsiooni hea iseloomustus. Selle prognoosikaalane teoreetiline ja metodoloogiline osa sisaldab mõndagi kasulikku.

Mida ütleb Eesti teaduspoliitika?

Kes seda kuulab? Teaduspoliitika või teaduslik-tehniline poliitika on mahukas mõiste. Terminit kasutatakse tihti ka tähenduses "riigi poliitika teadussfääri suhtes" või "riigi poliitika teaduses ja tehnikas". Teaduspoliitika subjekt on sellise käsitluse korral riik, objekt teadus ja tehnika ning teadustegevus. Seetõttu saavad riigi peamised eesmärgid – majanduse areng, heaolu kasv, elukvaliteedi paranemine ning sise- ja välisjulgeolek – ka teaduspoliitika juhtmotiivideks. Praegusaegses maailmas on riigi tea-

duspoliitika kõige selgemini väljendatud ja paremini jälgitav harilikult teaduse ja majanduse, teaduse ja kõrghariduse, teadusarenduse ja teadlaskaadri ettevalmistamise, teaduse ja sõjanduse, teaduse ja tervishoiu jne vahelistes suhetes. Viimase veerandsajandi vältel on riikide erinevatest teaduspoliitikatest otsitud pingeliselt ühisjooni, aga ka kõikvõimalikke erisusi, et siis nende alusel teha üldistusi ja võrdlusi. Kaugem eesmärk on seejuures olnud soov leida algoritm või valem, kuidas asjad peaksid teaduse ümber käima ning õiged otsused sündima.

Eri riikides on eri aegadel teaduspoliitika olemust ning selle ülesandeid määratletud suuresti erinevalt. Eelmise sajandi lõpukümnenditel pääses valitsema seisukoht, et teaduspoliitika all tuleb mõista peaaesjalikult valitsuse mitmesuguste institutsioonide teadusarendusliku tegevust ning sellel eesmärgil rakendatud abinõude ja aktsioonide süsteeme, kuid ka valitsuse konkreetse tegevuse – plaanide, projektide ja programmide – eesmärgid ning väärtushinnanguid, mis on seoses ja sõltuvuses teadusuuringutega.

Klassikalised ja ka tänapäeval arvestatavad teaduspoliitika määratlused pärinevad eelmise sajandi seitsmekümnendatest ja kaheksakümnendatest aastatest.

Üldistades Moskva Ülikooli esinduslikus monograafias omaaegsete sotsialistlike riikide teaduslik-tehnilise poliitika põhijooni, jõuti järeldusele, et see "seisneb riigiorganite seostatud tegevuses ning kätkeb endas eesmärkide määratlemist, vahendite ja meetodite valikut nende eesmärkide saavutamiseks, aga ka konkreetsete meetmete ja ürituste läbiviimist (organisatsiooniliste, majanduslike, sotsiaalsete jt) kavandatud teaduslik-tehnilise progressi tulemuste saavutamiseks seotud ülesannete täitmiseks".

Maailma riikide rahvusvahelist praktikat üldistava määratluse on andnud UNESCO eksperdid: "Riiklik teaduslik-tehniline poliitika kätkeb printsiipe ja meetodeid, mis rajanedes seadusandlusele ja täitevõimu teostuslikele tagamisvahenditele, stimuleerivad rahvusliku teaduslik-tehnilise potentsiaali formeerumist ja arengut eesmärgiga tagada selle abil rahvuslike arenguplaanide või arengustrateegiate realiseerimine".

Haridus- ja teaduspoliitika on olnud ja on tihedas seoses uute teadmiste väljatöötamise metasüsteemiga ehk siis teadmiste tootmisega ühest küljest ning kogu praktilise haridussüsteemiga teisest küljest. Samal ajal asub teadus- ja haridussfäär sotsioloogilises nišis, mille piirid määratakse väga suures ulatuses poliitikute ja omavalitsustegelaste kujutluse alusel haridusest ja teadusest. Eriti olulised on siin riigi kõrgete ametnike arusaamad haridus- ja teadusarendusest. Neist sõltuvad suurel määral eraldised eelarvest, riiklikud teadus-tehnilised suurprogrammid, kaitse-, haridus- ja tööstusalaused sihtfinantseeringud. Kui ettekujutus hariduse arendamisest ja teaduse korraldamisest ning nende võimalustest muutub "juhtpersoonide" vaimusilmas ebaadekvaatseks või areneb ebasoodsas suunas, toob see kaasa haridus- ja teadusniši ahenemise ning rohkesti väärarenguid. Seepärast on haridus- ja teadusüldsusele oluline jälgida hoolega nende ühiskondlik-poliitiliste arusaamade arenemist väljaspool oma sfääri ning teha kõik, et need kujuneksid soodsaks.

Eesti suundumused orienteerivad meid küsima Eesti teaduspoliitika ja teadustegevuse rahastamise tegeliku sisu ja otstarbekuse kohta. On kujunenud olukord, kus ametlik teaduspoliitika ja ka uuringute rahastamine ei toeta nii mõneski olulises valdkonnas Eesti riigile vajalikke uurimistöid ja programme, kus on jäänud tähelepanuta riigile eluliselt tähtsate teaduspotentsiaali osiste formeerimine ja perspektiivne arendamine. Kuidas saab olla, et ka hariduse, kõrgharidussüsteemi ja teadusarenduse prognoostiline läbitöötamine on jäänud tegemata?

Hariduse, kõrghariduse ja teadusarenduse prognoostiline läbitöötamine on rahvuslike arenguplaanide väljatöötamise põhiline eeldus ja alus. Prognoosimisega tuleb alustada kohe.